वन्तो रोहन्तीति तमादिशेत्"। कपोतवर्णप्रतिमः पाण्डुधूसरः। स्थिराः विदीर्णतारहिताः। पिडकावन्तः संरोहणार्थं ये मांसाङ्कुरास्तद्युक्ताः। संरूढलिङ्गमाह "रूढवर्त्मानमग्रन्थिमनुन्नमरुजं व्रणम्। त्वक्सवर्णं समतलं सम्यग्रूढं विनिर्दिशेत्"। रूढवर्त्मानं संरूढस्रावमार्गम्। समतलं अनिम्नम्। सुखसाध्यत्वादिकमाह "त्वङ्मांसजः सुखे देशे तरुणस्यानुपद्रवः। धीमतोऽभिमतः काले सुखे साध्यः सुखव्रणः"। सुखे देशे मर्मरहिते। अनुपद्रवः ज्वरतृष्णाश्वासकासारोचकादिरहितः। धीमतः पथ्यसेविनः। सुखे काले हेमन्ते शिशिरे च। "गुणैरन्यतरैरेभिर्हीनः कृच्छ्रो व्रणः स्मृतः। सर्वैर्वर्जितो विघ्नैरसाध्यो निरुपक्रमः"। एभिस्त्वङ्मांसजत्वादिभिः। निरुपक्रमः अनुपक्रान्तः चिरसेवित इति यावत्। "वसामेदोऽस्थिमज्जानं मस्तुलिङ्गस्य यः स्रवेत्। आगन्तुजो व्रणः सिध्येन्न सिध्येद्दोषसम्भवः"। मस्तुलिङ्गं मस्तुकाभ्यन्तरस्थेहः "कुष्ठिनां विषयुक्तानां शोषिणां मधुमेहिनाम्। व्रणाः कृच्छ्रेण सिध्यन्ति येषां चापि व्रणे व्रणः"। अरिष्टमाह "दह्यन्ते चान्तरत्यर्थं बहिःशीताश्च ये व्रणाः। दह्यन्ते बहिरत्यर्थं भवन्त्यन्तश्च शीतलाः। प्राणमांसक्षयश्वासकासारोचकपीडिताः। प्रदुष्टपूयरुधिरा व्रणा ये चापि मर्मसु। क्रियाभिः सम्यगारब्धा न सिध्यन्ति च ये व्रणाः। चिकित्सेत्तैव तान् वैद्यः संरक्षन्नात्मनो यशः। मद्यागुर्वाज्यसुमनः पद्मचन्दनचम्पकैः। समन्वा दिव्यगन्धाश्च सुमूर्णा व्रणाः स्मृताः"। मर्मसु पायुनाभिहृदयादिषु। सुमना जातिः। दिव्यगन्धाः पारिजातादिगन्धाः। अथागन्तुव्रणस्य निदानमाह "नानाधाराशस्त्रैः शस्त्रैर्नानास्थानविपातितैः। भवन्ति नानाकृतयो व्रणास्तांस्तान्निबोध मे"। नाना धारा मुखानि येषां तैः शस्त्रैः अर्द्धचन्द्र खड्गमण्डलाग्रशरादिभिः। नानाकृतयः षड्विधाकृतयः। ता आकृतीराह "छिन्नं भिन्नं तथा विद्धं घृष्टं विक्षितमेव च। दष्टमाहतमन्यच्च षडेते तेषां वक्ष्यामि लक्षणम्"। तत्र छिन्नस्य लक्षणमाह "तिर्यक्छिन्नं ऋजुर्वापि यो व्रणस्त्वायतो भवेत्। मांसस्य पातनं तद्धि छिन्नमित्यभिधीयते"। यो व्रणः तिर्यक्छिन्नः खड्गादिकृततिर्यक्छेदयुतः। ऋजुर्वापि अथवा खड्गादिकृतस्तो व्रणः आयतः दीर्घः। आवत इति तिर्यक्छिन्नस्य ऋजोश्च विशेषणम्। मांसस्य पातनं मांसैकदेशस्य छेदेन पृथक्करणं वा छिन्नमित्यभिधीयते। भिन्नमाह "यन्त्रिकाग्रेषुखड्गाग्रविषाणैराशयो हतः। यत् किञ्चित् प्रस्रवेत्तद्धि भिन्नमित्यभिधीयते"। आशयः कोष्ठः। कोष्ठभेदस्य लक्षणमाह "स्थानान्यन्नमिपक्वानां मूत्रस्य रुधिरस्य च। हृदुण्डुकः फुफ्फुसश्च कोष्ठ इत्यभिधीयते। तस्मिन् भिन्ने रक्तपूर्णे ज्वरोदाहश्च जायते। मूत्रमार्गगुदास्येभ्यो रक्तं श्वासाच्च मञ्चति। मूर्च्छा श्वासस्तृषाध्मानमभक्तच्छन्द एव च। विण्मूत्रवातसङ्गश्च स्वेदग्रावोऽस्त्रिरक्तता। लोहगन्धित्वमास्यस्य गात्रदौर्गन्ध्यमेव च। हृदि शूलं पार्श्वयोश्च विशेषेणाभिधीयते"। तस्मिन् कोष्ठे। भिन्ने यन्त्रादिभिः। रक्तपूर्णे कोष्ठे तस्मादङ्गाद्भिन्नात् स्रुतेन रक्तेन पूर्णे वा ज्वरादयो जायन्ते। आमाशये पक्वाशये च रक्तपूर्णे लक्षणभेदमाह "आमाशयस्थे रुधिरे रुधिरं छर्दयत्यपि। आध्मानमतिमात्रञ्च मूत्रस्य भृशदारुणम्। पक्वाशयगते रक्ते रुजा गौरवमेव च। अधःकाये विशेषेण शीतता च भवेदिह"। रुजाशूलम्। गौरवं पक्वाशये। अधःकाये नाभेरधोदेशे विशेषेण गौरवमित्यन्वयः। शीतता च भवेदिह रक्तनाभेरधोदेशे शीतता च स्यात् सा च व्याधिस्वभावात्। विद्धमाह "सूच्याद्यशल्याभिहतं पदं गत्वाशयं विना। उत्तुण्डितं निर्गतं वा तद्विद्धमिति निर्दिशेत्"। आशयं विना कोष्ठं विना। उत्तुण्डितं अनिर्गतशल्यम्। निर्गतं वा निर्गतशल्यं वा। सशल्यस्य व्रणस्य लक्षणमाह। "श्यावं सशोथं पिडकायुतञ्च सङ्कुर्दुङ्कशोणितवाहनञ्च। बुद्बुदं बुद्बुदतुल्यमांसं व्रणं सशल्यं सरुजं वदन्ति"। सङ्कुर्दुङ्कशोणितवाहनं यदा यदा शल्यं चलितं तदा तदा रुधिरं वहति। बुद्बुदं उत्थितसूक्ष्मम्। कोष्ठस्थितस्य शल्यस्य लक्षणमाह "त्वचोऽतीत्य शिरादीनि भित्त्वाङ्गं परिहृत्य वा। कोष्ठे प्रतिष्ठितं शल्यं कुर्यादुष्णानुपद्रवान्"। त्वचः सप्तापि अतिक्रम्य उष्णानुपद्रवान् आटोपानाहौ व्रणसङ्गेनात्र पुरीषदर्शनञ्च। असाध्यस्य कोष्ठस्थरक्तस्य पुरीषस्य लक्षणमाह "कोष्ठान्तर्लोहितं पाण्डु शीतपादकराननम्। शीतोच्छ्वासं रक्तनेत्रमानद्धञ्च विवर्जयेत्"। आनद्धं आनाहवन्तम्। अतमाह "नातिच्छिन्नं नातिभिन्नमभयोर्लक्षणान्वितम्। विषमं व्रणमस्थे यत्तत्र चतं परिवी-